

ČLANCI

Neformalna i formalna podrška jednoroditeljskim i dvoroditeljskim obiteljima

NINOSLAVA PEĆNIK*

Studijski centar socijalnog rada

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Zagreb, Hrvatska

Izvorni znanstveni članak

UDK: 316.356.2:364

Primljeno: studeni 2004.

ZORA RABOTEG-ŠARIĆ

Institut društvenih znanosti "Ivo Pilar"

Zagreb, Hrvatska

U radu je prikazano istraživanje čiji su ciljevi bili (1) ispitati različita obilježja neformalne i formalne podrške obiteljima s djecom i to s obzirom na izvore, vrstu i percipiranu kvalitetu podrške te (2) utvrditi razlikuju li se navedena obilježja neformalnog i formalnog sustava pomoći roditeljima s obzirom na obiteljsku strukturu i spol roditelja. Uzorak se sastojao od 384 roditelja iz dvoroditeljskih i 317 roditelja iz jednoroditeljskih obitelji iz četiri najveća hrvatska grada. Prikupljeni su podaci o vrsti (financijska, materijalna, praktična i emocionalna) i izvorima podrške primljene od članova prirodne mreže, te primljenim i potrebnim oblicima državne pomoći obiteljima u novcu ili uslugama. Faktorskom analizom određene su latentne dimenzije zadovoljstva roditelja društvenom podrškom nazvane zadovoljstvo sustavom formalne podrške obiteljima, zadovoljstvo podrškom bliskih osoba te zadovoljstvo podrškom drugog roditelja i njegove obitelji. Rezultati su potvrdili povezanost strukture obitelji s primanjem neformalne i formalne podrške. Samohranost općenito povećava vjerojatnost primanja više podrške iz različitih izvora neformalne mreže, osim podrške drugog roditelja i njegovih roditelja, koju u značajnoj mjeri primaju roditelji iz dvoroditeljskih obitelji. Samohrani roditelji uglavnom primaju i više pomoći formalnog sustava podrške obiteljima. Međutim, podaci pokazuju da kod obje vrste obitelji velik dio potreba za formalnom pomoći ostaje nezadovoljen. Rezultati se raspravljaju u kontekstu prepreka ostvarenju socijalnih prava. Utvrđene razlike među spolovima ukazuju na to da samohrani očevi, iako imaju rodno atipičnu ulogu skrbi za djecu, donekle zadržavaju rodno stereotipiran odnos prema traženju i primanju pomoći.

Ključne riječi: jednoroditeljske obitelji, obiteljska struktura, socijalna podrška, neformalna i formalna podrška, rodne razlike.

* Ninoslava Pećnik, Pravni fakultet, Nazorova 51, 10 000 Zagreb, Hrvatska, ninapecnik@net.hr
Ninoslava Pećnik, Faculty of Law, Nazorova 51, 10 000 Zagreb, Croatia, ninapecnik@net.hr

UVOD

U suvremenom društvu socijalizacijska funkcija obitelji ostvaruje se unutar sve prisutnijih novih oblika obitelji koji se razlikuju od klasične definicije obitelji kao osoba koje su povezane brakom ili pak krvnim srodstvom i usvajanjem. Među njima su i jednoroditeljske obitelji u kojima jedan roditelj sam, bez drugog roditelja brine za djecu. Razlog može biti razvod, smrt drugog roditelja ili rođenje djeteta izvan braka. O procesu pluralizacije obiteljskih oblika svjedoči podatak da je jednoroditeljskih obitelji u razvijenim industrijskim zemljama danas između 15 i 30% (Puljiz i Zrinščak, 2002.). U Hrvatskoj se tijekom posljednja tri desetljeća u ukupnom broju obitelji bilježi znatno smanjenje udjela bračnih parova s djecom te povećanje broja jednoroditeljskih obitelji. Udio bračnih parova s djecom u ukupnom broju hrvatskih obitelji iznosio je 1971. godine 63,8%, 1981. godine 62,4%, 1991. godine 60,5%, a 2001. godine 58%. Udio jednoroditeljskih obitelji iznosio je 1971. godine 11,4%, 1981. godine 10,8%, 1991. godine 12,4%, a 2001. godine 15% svih obitelji. Među samohranim roditeljima pet puta je više majki nego očeva, tj. 12,5% svih hrvatskih obitelji čine majke s djecom, a 2,5% očevi s djecom (prema podacima iz Stat. ljetop. Repub. Hrvat. 2002.: 91).

Skrb o djetetu postavlja na roditelja povećane financijske, materijalne, emocionalne i praktične zahtjeve, koji su još izraženiji ukoliko izostaje podrška drugog roditelja. Istraživanja dosljedno pokazuju da su samohrani roditelji izloženi većem ekonomskom pritisku i većim naporima na poslu i kod kuće, a također preuzimaju veći psihički i fizički teret odgovornosti za djecu te, u usporedbi s roditeljima iz dvoroditeljskih obitelji, iskazuju niže zadovoljstvo životom, lošije zdravlje i veću depresivnost (Amato, 2000.; Bogenschneider, 2000.; Raboteg-Šarić i sur., 2003.; Simons

i sur., 1996.). Kada zahtjevi roditeljske uloge (ili njezinog usklađivanja s drugim ulogama) nadilaze mogućnosti roditelja da zadovolji potrebe obitelji, obitelj se oslanja na neformalne društvene mreže u svojoj okolini ili sustave socijalne sigurnosti u široj društvenoj zajednici. Neku društvenu aktivnost nazivamo socijalnom podrškom ako primatelj tu aktivnost doživljava kao jačanje osjećaja vlastite vrijednosti ili ako uključuje pružanje instrumentalne i/ili emocionalne pomoći u svladavanju stresa. U određenju koncepta socijalne podrške mogu se razlikovati dva šira pristupa. Prvi pristup socijalnu podršku povezuje sa suočavanjem sa stresom i doprinosom socijalne okoline, a drugi pristup socijalnu podršku sagledava u kontekstu razvojačnosti te ističe utjecaj osobe prema kojoj je podrška usmjerena na količinu i vrstu primljene podrške iz okoline (prema Pierce i sur., 1996.).

Socijalna podrška doprinosi dobrobiti primatelja kako neposredno, tako i posredno, djelujući kao činitelj zaštite od akutnog i kroničnog stresa. Ublažavanje učinaka stresa može se odvijati pomoću dva procesa. Prvo, osoba s više socijalne podrške može procijeniti stresnu situaciju manje ugrožavajućom nego osoba s manje socijalne podrške jer zna da postoje drugi ljudi koji su joj spremni pomoći. Socijalna podrška može također ublažiti negativan utjecaj stresa poboljšavajući sposobnost osobe za suočavanje sa stresorom. Naime, osoba se može djelotvornije suočiti s povećanim zahtjevima situacije kada su joj dostupni drugi koji pružaju različite oblike emocionalne, praktične ili materijalne pomoći (Cohen i Wills, 1985., prema Stroebe i Jonas, 2003.).

Ekonomski pritisak, radni zahtjevi na poslu i kod kuće i/ili neformalna socijalna podrška odražavaju se na kvalitetu roditeljskog ponašanja u jednoroditeljskim i dvoroditeljskim obiteljima (Leinonen i sur., 2003.). Niz istraživanja pokazuje da

je socijalna podrška važan činitelj zaštite od štetnih učinaka stresa na roditeljstvo (Pećnik, 2003.). Međutim, prirodne mreže podrške ne osiguravaju (svu) podršku svim roditeljima kojima je ona potrebna. Tako, primjerice, istraživanje na nacionalnom uzorku portugalskih dvoroditeljskih obitelji pokazuje da je količina podrške neformalne socijalne mreže veća za obitelji višeg, a manja za obitelji nižeg obrazovnog i društvenog statusa (Wall i sur., 2001.). Razlozi izostanka neformalne podrške mogu se tražiti ne samo u spremnosti i sposobnosti članova prirodnih socijalnih mreža da pruže odgovarajuću pomoć nego i u spremnosti i vještini roditelja da zatraže ili prime pomoć. Naime, iako obiteljske veze sa sobom nose snažna društvena očekivanja o pružanju podrške, osoba može odabrati da ne prima podršku od članova obitelji ili drugih članova neformalne mreže podrške kako bi izbjegla osjećaj ovisnosti o drugima, stigmatizaciju ili osjećaj obveze uzvraćanja podrške. Pluralizacija obiteljskih oblika donosi nove socijalne rizike te mnoga samačka kućanstva, jednoroditeljske i rekonstituirane obitelji trebaju veću i raznovrsniju potporu države nego prije. U skladu s načelom supsidijarnosti, viša društvena razina ima obvezu pomaganja ugroženim obiteljima koje same, a niti uz pomoć svoje neformalne mreže podrške, ne mogu dostojno živjeti. Državne institucije obvezne su pružiti socijalnu zaštitu obitelji i predstavljaju formalni sustav podrške. Državnu intervenciju u obiteljsku sferu u slučaju jednoroditeljskih obitelji dodatno legitimira ispunjenje obveza prema djeci, odnosno zaštita njihovih prava (Puljiz i Bouillet, 2003.).

Razlike u društvenom položaju žena i muškaraca iskazuju se, između ostalog, i u području roditeljstva te pri korištenju socijalne podrške. Podaci prikupljeni na dvoroditeljskim obiteljima pokazuju da su muškarci manje od žena uključeni u

svakodnevnu brigu za djecu i njihov odgoj te da svoju roditeljsku ulogu uglavnom doživljavaju kao pomoć 'glavnom roditelju' tj. majci (Baldock i Hadlow, 2004.; Tomić-Koludrović i Kunac, 1999.). Istraživanja također pokazuju da su muškarci, u situaciji kada imaju različite životne probleme, manje od žena skloni tražiti stručnu pomoć kao i pomoć neformalne socijalne mreže (Addis i Mahalik, 2003.; Lu i Argyle, 1992., prema Cohen i Savaya, 2000.). U skladu s time su i rezultati koji pokazuju da rastavljeni samohrani očevi traže i primaju manje socijalne podrške nego rastavljene samohrane majke (Arendell, 1995.; Cohen i Savaya, 2000.). Vezano uz pružanje formalne podrške, zanimljiva su istraživanja koja ukazuju na diskriminiranje korisnika i ženskog i muškog spola, svake grupe na drugačiji način, zbog tradicionalnih spolnih stereotipa socijalnih radnika (Kullberg, 2002.). Tako je, primjerice, utvrđeno da socijalni radnici različito procjenjuju probleme i potrebe samohranih roditelja u identičnoj situaciji ovisno o tome radi li se o majci ili o ocu (Kullberg, 2004.). Navedeno upućuje na relevantnost uključivanja varijable spola primatelja u razmatranje društvene podrške roditeljima.

Iako se u stručnoj i široj javnosti često upozorava na važnost obiteljskog okružja za odgoj djece te na teškoće i izazove s kojima je suočena suvremena obitelj, malo je sustavnih spoznaja o tome kakvu društvenu podršku doživljavaju roditelji, kao i o tome koliko je društvena podrška povezana s različitim obilježjima obitelji.

CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA

Cilj istraživanja je dvojak. Ponajprije, zanima nas pobliže ispitati različita obilježja neformalne i formalne društvene podrške obiteljima s djecom i to s obzirom na izvore, vrstu i percipiranu kvalitetu podrške. Drugi cilj istraživanja je utvrditi

razlikuju li se navedena obilježja neformalnog i formalnog sustava pomoći roditeljima s obzirom na obiteljsku strukturu i spol roditelja. Empirijski podaci poslužiti će za razmatranje sljedećih pitanja:

Koji članovi prirodnih socijalnih mreža pomažu roditeljima i čime? Kakva je reakcija formalnog sustava podrške obiteljima na potrebe roditelja, tj. što im i u kojoj mjeri pruža država? Koliko su roditelji zadovoljni podrškom neformalne i formalne mreže podrške obiteljima? Kakva je uloga strukture obitelji i spola roditelja u primanju i traženju podrške?

METODA ISTRAŽIVANJA

Podaci za analizu navedenih problema prikupljeni su u okviru opsežnog anketnog istraživanja o jednoroditeljskim obiteljima u Hrvatskoj u kojem je sudjelovalo 405 samohranih roditelja i 407 roditelja iz dvoroditeljskih obitelji. Da bi bolje reprezentirali potrebe i probleme roditelja s obzirom na skrb o djeci, u istraživanje smo uključili roditelje djece predškolske, osnovnoškolske i srednjoškolske dobi. Anketari su dobili upute da kontaktiraju približno 40% roditelja iz oba poduzorka čije dijete ili neko od djece pohađa predškolsku ustanovu, 40% roditelja kojima barem jedno dijete pohađa osnovnu školu te 20% roditelja kojima neko od djece pohađa srednju školu. Ispitanike iz jednoroditeljskih i dvoroditeljskih obitelji anketari su nalazili putem osobnih poznanstava i poznanstava samohranih roditelja, putem odgojno-obrazovnih ustanova te, u manjoj mjeri, putem udruga samohranih roditelja i centara za socijalnu skrb. Istraživanje je provedeno tijekom listopada i studenog 2002. godine u Zagrebu, Osijeku, Rijeci i Splitu.

Uzorak

Radi bolje komparabilnosti dviju skupina roditelja s obzirom na obiteljsku struktu-

ru, u ovom radu analiziraju se i uspoređuju rezultati poduzorka dvoroditeljskih obitelji koji sačinjavaju vjenčani roditelji u prvom braku ($N=384$) s poduzorkom od 317 roditelja iz jednoroditeljskih obitelji u kojima je drugi biološki roditelj djeteteta/djece živ, tj. roditelji su samohrani zato što nisu vjenčani ili zato što su se razveli (239 razvedenih roditelja i 78 nevjenčanih majki). Po spolu poduzorak roditelja u braku dijeli se na 301 (78,4%) ženu i 83 (21,6%) muškarca, a poduzorak samohranih roditelja na 284 žene (89,6%) i 33 (10,4%) muškarca. Udio žena i muškaraca bitno se razlikuje u dvoroditeljskim i jednoroditeljskim obiteljima ($\chi^2=15,8$; $p<0,001$) što je najvećim dijelom posljedica teškoća na koje su anketari nailazili u nalaženju samohranih očeva koji su željeli sudjelovati u istraživanju, posebice nevjenčanih očeva. Razlika u prosječnoj dobi samohranih i vjenčanih majka statistički je značajna ($F_{(1,583)} = 8,24$; $p<0,01$), pri čemu su majke iz jednoroditeljskih obitelji ($M=36,3$ godina, $SD=7,48$) nešto mlađe od majki iz dvoroditeljskih obitelji ($M=38$ godina, $SD=6,57$). Samohrani očevi nešto su stariji ($M=42,7$ godina, $SD=9,61$) od očeva iz dvoroditeljskih obitelji ($M=39,5$ godina, $SD=7,57$), ali ova razlika nije statistički značajna ($F_{(1,115)} = 3,55$; $p>0,05$). Dvoroditeljske obitelji imaju u prosjeku značajno više ($F_{(1,701)} = 65,39$; $p<0,001$) djece ($M=1,94$; $SD=0,84$) od jednoroditeljskih obitelji ($M=1,46$, $SD=0,71$).

Samohrani roditelji imaju niži stupanj naobrazbe u odnosu na roditelje iz uzorka dvoroditeljskih obitelji ($\chi^2=30,04$; $p<0,001$). Najveći broj samohranih (51,7%) i vjenčanih (46,5%) roditelja ima završenu četvorogodišnju srednju školu, ali je među roditeljima iz dvoroditeljskih obitelji više osoba sa završenom višom ili visokom stručnom spremom (44,1%) u odnosu na roditelje iz jednoroditeljskih obitelji (30,3%). Isto tako, među samohranim

roditeljima nešto je više onih koji imaju završenu samo osnovnu školu (9,8%) u odnosu na roditelje iz dvoroditeljskih obitelji (2,8%). Podaci o radnom statusu pokazuju da je među roditeljima iz dvoroditeljskih u odnosu na jednoroditeljske obitelji nešto češća stalna zaposlenost (74,4% naspram 67,5%), a rjeđa nezaposlenost (12,5% naspram 15,1%), ali ova razlika nije statistički značajna ($\chi^2=1,69$; $p>0,05$). S obzirom na socioekonomski status utvrđeno je da jednoroditeljske obitelji imaju značajno manji ($F_{(1,700)}=29,8$; $p<0,001$) ukupni mjesečni prihod po članu obitelji ($M=1.529,7$ kuna, $SD=928,06$) od dvoroditeljskih obitelji ($M=1960$ kuna, $SD=1.122,75$). Subjektivne ocjene financijskih teškoća obitelji, mjerene prilagođenom Ljestvicom ekonomskog pritiska (Simmons i sur., 1996.), također su pokazale da su sve obitelji izložene znatnom ekonomskom stresu zbog nedostatka financijskih sredstava, ali su jednoroditeljske obitelji u značajno težem položaju od dvoroditeljskih obitelji ($\chi^2=54,8$; $p<0,001$). Primjerice, 54,6% samohranih i 27,9% roditelja u braku izjavilo je da su jedva spajali kraj s krajem iz mjeseca u mjesec, dok je među onima koji su imali dovoljno za život i mogli još uštedjeti bilo 5,7% samohranih i 14,3% roditelja u braku.

Također je utvrđeno je da postoji značajna razlika u strukturi kućanstva između ove dvije vrste obitelji ($\chi^2=48,6$; $p<0,001$). Najčešći oblik kućanstva kod obje vrste obitelji je zajednica koja se sastoji od roditelja i djece u kojoj živi 60,7% samohranih i 83,3% roditelja u braku. Samohrani roditelji (36,2%) češće od roditelja u braku (15,7%) žive u zajednici s trećom generacijom.

Mjere socijalne podrške

1. Socijalna podrška neformalne mreže operacionalizirana je preko varijabli koje su se odnosile na vrste podrške (financijsku, materijalnu, praktičnu i emocionalnu) i izvore pomoći primljene od članova pri-

rodne mreže. Ispitanicima su postavljena četiri pitanja otvorenog tipa o tome tko je im je pružio najveću financijsku podršku, potporu izraženu materijalnim darovima, praktičnu podršku (tj. pomoć u poslovima) te emocionalnu i moralnu podršku u razdoblju od kada su postali roditelji, odnosno u razdoblju od kada su postali samohrani roditelji. Uz svaku vrstu podrške ispitanici su navodili do tri osobe te u kakvoj su vezi s njima. Na temelju analize sadržaja odgovori su kategorizirani u sljedeće izvore podrške: drugi (biološki) roditelj djeteta, dijete/djeca ispitanika, roditelji ispitanika, roditelji partnera/ice (tj. djetetova baka i djed po srodničkoj liniji s drugim biološkim roditeljem), braća i sestre ispitanika, šira obitelj, baka/djed ispitanika, kumovi, prijatelji i poznanici, kolege/ice na poslu i susjedi. Preostali odgovori smješteni su u kategoriju ostali.

2. Podrška formalnog sustava podrške obiteljima operacionalizirana je pomoću liste od 11 raznih oblika državne pomoći obiteljima u novcu ili uslugama: dječji doplatak, jednokratna novčana socijalna pomoć, naknada za produženi porodni dopust (od 6. do 12. mjeseca djeteta), prednost pri upisu u jaslice/vrtić, niža cijena jaslica/vrtića, besplatni produženi boravak u školi, besplatne knjige, besplatni topli obrok za dijete u školi, savjetodavna pomoć u odgoju djece, pomoć u hrani, odjeći i stvarima te pravni savjeti i informacije. Ispitanici su označavali svaki oblik pomoći koji koriste ili su koristili. Osim toga, odabrali su i tri najpotrebnija oblika pomoći u svojoj aktualnoj situaciji. Razlozi eventualnog neprimanja pomoći na koju su imali pravo procijenjeni su pomoću pitanja višestrukog izbora u kom su ponuđeni sljedeći odgovori: (a) nisam trebao/la pomoć, (b) nisam želio/la pomoć, pokušao/la sam se nekako snaći sam/a, (c) nisam znao/la kome se obratiti za pomoć, (d) zatražio/la sam pomoć, ali je još nisam dobio/la, (e) nešto drugo.

3. Zadovoljstvo podrškom neformalne i formalne mreže podrške obiteljima mjereno je ljestvicom koja je konstruirana za potrebe ovog istraživanja. Ispitanici su na ljestvici od pet stupnjeva (1-jako nezadovoljan, 2-nezadovoljan, 3-ni zadovoljan, ni nezadovoljan, 4- zadovoljan i 5-jako zadovoljan) izražavali svoje zadovoljstvo time koliko podrške i razumijevanja imaju od sljedećih pojedinaca ili institucija: vlastite obitelji, djeteta/djece, djetetovog drugog roditelja i njegove obitelji, prijatelja, kolega na radnom mjestu, stručnjaka u vrtićima i školama, centara za socijalnu skrb, nevladinih udruga, crkve te predstavnika vlasti i političara.

Rezultati i rasprava

Rezultati su prikazani s obzirom na različite mjere socijalne podrške koje se odnose na neformalnu podršku, formalnu podršku te zadovoljstvo neformalnom i formalnom podrškom obiteljima. Unutar svake cjeline najprije se analizira utjecaj strukture obitelji, a zatim spola primatelja na pojedinu oblik socijalne podrške.

Izvori i oblici neformalne socijalne podrške obiteljima

Roditelji su na pitanjima otvorenog tipa izvijestili o tome tko im je pružio najveću

financijsku, materijalnu, praktičnu i emocionalnu podršku u razdoblju od kada su postali roditelji, odnosno u razdoblju od kada su postali samohrani roditelji. U tablicama 1.-4. prikazani su odgovori za ispitivane vrste podrške na taj način da se, uz svaki izvor podrške, navodi postotak ispitanika iz dvoroditeljskih i jednoroditeljskih obitelji koji su naveli da su primili podršku iz tog izvora. Odvojeno su prikazani odgovori očeva i majki te dviju podskupina samohranih majki. Radi preglednosti, uključeni su rezultati samo za one izvore podrške koje je, na nekoj od vrsta podrške, navodilo više od 10% ispitanika.

Podaci u tablici 1. pokazuju da se kao glavni izvori financijske potpore (davanje i posudbe novca) javljaju roditelji ispitanika. Financijsku pomoć vlastitih roditelja navelo je više od pola samohranih roditelja. Po učestalosti navođenja slijede braća i sestre od kojih je financijsku pomoć primila približno svaka četvrta rastavljena i svaka peta nevjenčana majka te svaki šesti rastavljeni otac.

U dvoroditeljskim obiteljima vlastiti roditelji su također najznačajniji izvor financijske podrške. Nakon njih, roditeljima su najviše financijski pomagali roditelji bračnog partnera i braća i sestre.

Tablica 1.

Udio roditelja iz jednoroditeljskih i dvoroditeljskih obitelji koji navode pojedine izvore financijske podrške

Izvori financijske podrške	Jednoroditeljske obitelji				Dvoroditeljske obitelji		
	Nevjenčane majke (%)	Razvedene majke (%)	Razvedeni očevi (%)	Ukupno (%)	Majke (%)	Očevi (%)	Ukupno (%)
Vlastiti roditelji	60,3	62,6	60,6	61,8	44,5	51,8	46,1
Braća i/ili sestre	17,9	24,8	15,2	22,1	14,3	15,7	14,6
Šira obitelj	11,5	3,9	0,0	5,4	6,0	8,4	6,5
Drugi roditelj	3,8	2,4	0,0	2,5	4,3	2,4	3,9
Roditelji (bivšeg) partnera	1,3	5,3	0,0	3,8	15,3	19,3	16,1
Prijatelji, poznanici	17,9	15,0	12,1	15,5	9,3	12,0	9,9

Kako bi se ispitao odnos strukture obitelji i primanja podrške, očevi i majke iz jednoroditeljskih i dvoroditeljskih obitelji uspoređeni su s obzirom na učestalost navođenja pojedinih izvora podrške. Značajnost razlika provjerena je χ^2 -testom.

U primanju financijske pomoći, samohrani očevi razlikuju se od očeva u braku jedino u tome što rjeđe kao izvor navode roditelje djetetove majke ($\chi^2=7,38$; $p<0,01$). Samohrane majke, u odnosu na majke u braku, također su rjeđe primale novčanu pomoć od roditelja djetetovog oca ($\chi^2=20,01$; $p<0,001$). Međutim, značajno više samohranih majki, u odnosu na majke u braku, primalo je financijsku pomoć od vlastitih roditelja ($\chi^2=17,09$; $p<0,001$), braće i sestara ($\chi^2=7,18$; $p<0,01$), prijateljica i prijatelja ($\chi^2=5,73$; $p<0,05$), te osoba u kategoriji 'ostali' ($\chi^2=11,04$; $p<0,001$).

Odgovori na pitanje o tome tko je roditeljima najviše pružao najveću podršku u obliku materijalnih darova (npr. namještaja, odjeće, hrane i slično) prikazani su u tablici 2. U jednoroditeljskim obiteljima ponovno su na prvom mjestu roditelji ispitanika koje navodi gotovo polovina majki i trećina očeva. Materijalne darove jednoroditeljske obitelji učestalo primaju i od braće i sestara te prijatelja i poznanika.

Roditeljima u braku, nakon vlastitih roditelja, materijalna dobra najčešće daruju roditelji bračnog partnera te braća i sestre.

Provjera značajnosti razlika u podršci materijalnim dobrima između roditelja u jednoroditeljskim i dvoroditeljskim obiteljima pokazala je da je značajno više očeva u braku primalo materijalnu podršku od roditelja djetetove majke, u odnosu na samohrane očeve ($\chi^2=7,92$; $p<0,01$). Majke u braku također češće od samohranih majki primaju materijalnu podršku od strane roditelja djetetovog oca ($\chi^2=19,28$; $p<0,001$). Međutim, značajno više samohranih majki od majki u braku navodi prijatelje ($\chi^2=14,90$; $p<0,001$) i ostale osobe ($\chi^2=11,02$; $p<0,01$) kao izvore pomoći u obliku materijalnih darova.

Ukratko, podaci o financijskoj podršci i darovima u materijalnim dobrima pokazuju da su glavni materijalni oslonac roditeljima u neformalnom sustavu podrške bili vlastiti roditelji te braća i sestre. Uz njih, dvoroditeljske obitelji pomažu i roditelji bračnog partnera/ice dok se u slučaju samohranih roditelja na njihovom mjestu nalaze prijateljice i prijatelji.

Praktična podrška odnosila se na pomoć u čuvanju djece, obavljanju kućanskih poslova, popravcima u kući i slično. I na taj su način najviše pomogli vlastiti roditelji koje kao izvor praktične podrške navodi većina

Tablica 2.

Udio roditelja iz dvoroditeljskih i jednoroditeljskih obitelji koji navode pojedine izvore materijalne podrške

Izvori materijalnih darova	Jednoroditeljske obitelji				Dvoroditeljske obitelji		
	Nevenčane majke (%)	Razvedene majke (%)	Razvedeni očevi (%)	Ukupno (%)	Majke (%)	Očevi (%)	Ukupno (%)
Vlastiti roditelji	48,7	46,6	30,3	45,4	41,5	48,2	43,0
Braća i/ili sestre	24,4	20,9	15,2	21,1	16,6	16,9	16,7
Šira obitelj	11,5	8,3	9,1	9,1	10,0	4,8	8,9
Drugi roditelj	2,6	1,0	0,0	1,3	3,0	1,2	2,6
Roditelji (bivšeg) partnera	1,3	7,3	0,0	5,0	17,3	20,5	18,0
Prijatelji, poznanici	28,2	20,9	9,1	21,5	11,0	13,3	11,5

samohranih roditelja (tablica 3.). Pomoć u obavljanju praktičnih poslova jednoroditeljskim obiteljima učestalije su pružale i prijateljice i prijatelji te braća i sestre.

U dvoroditeljskim obiteljima vlastite roditelje, koji su pružali praktičnu podršku za nešto manje od polovice roditelja, po učestalosti navođenja slijede roditelji bračnog partnera/ice. Roditeljima u braku u obavljanju roditeljske uloge dalje praktično pomažu braća i sestre te braćni partner/ica.

pružili vlastiti roditelji ($\chi^2=21,54$; $p<0,001$), prijateljice i prijatelji ($\chi^2=36,50$; $p<0,001$), braća i sestre ($\chi^2=7,86$; $p<0,01$), vlastita djeca ($\chi^2=8,60$; $p<0,01$) i susjedi ($\chi^2=4,05$; $p<0,05$).

U situacijama kada ne može pridonijeti zadovoljavanju nezadovoljenih materijalnih potreba ili rješavanju praktičnih problema, okolina može pomoći roditelju da teškoće lakše podnese. Emocionalna i moralna podrška je oblik socijalne podrške koja se iskazuje kroz razgovaranje, slušanje, da-

Tablica 3.

Udio roditelja iz dvoroditeljskih i jednoroditeljskih obitelji koji navode pojedine izvore praktične podrške

Izvori praktične podrške	Jednoroditeljske obitelji				Dvoroditeljske obitelji		
	Nevjenčane majke (%)	Razvedene majke (%)	Razvedeni očevi (%)	Ukupno (%)	Majke (%)	Očevi (%)	Ukupno (%)
Vlastiti roditelji	71,8	60,2	54,5	62,5	44,2	51,8	45,1
Braća i/ili sestre	15,4	21,8	12,1	19,2	11,6	9,6	11,2
Šira obitelj	9,0	6,3	3,0	6,6	8,3	8,4	8,3
Drugi roditelj	0,0	1,0	0,0	0,6	11,3	2,4	9,4
Roditelji (bivšeg) partnera	2,6	5,8	3,0	4,7	25,6	33,7	27,3
Prijatelji, poznanici	23,1	23,8	12,1	22,4	6,0	12,0	7,3

Usporedba izvora praktične podrške jednoroditeljskim i dvoroditeljskim obiteljima pokazuje, kao i kod financijske i materijalne, da se razlike u obiteljskoj strukturi jače odražavaju na mrežu praktične podrške majka nego očeva. Naime, samohrani očevi razlikuju se od očeva u braku samo u učestalosti praktične podrške roditelja majke djeteta ($\chi^2=11,87$; $p<0,01$), koja je veća u dvoroditeljskim obiteljima. Samohrane majke, u odnosu na majke u braku, osim rjeđe praktične podrške od roditelja djetetovog oca ($\chi^2=47,45$; $p<0,001$), izvještavaju i o manje praktične podrške djetetovog oca ($\chi^2=28,34$; $p<0,001$) što je donekle i očekivan rezultat. S druge strane, značajno više samohranih nego majki u braku navodi da su im praktičnu pomoć

vanje savjeta i slično. Podaci u tablici 4. pokazuju da, za razliku od dominacije vlastitih roditelja kod prethodno razmatranih vrsta podrške, kod emocionalne podrške samohranim roditeljima veću ulogu imaju prijatelji. S njima je svoje teškoće podijelilo više od pola samohranih roditelja. Vlastiti roditelji ipak ostaju vrlo važan emocionalni i moralni oslonac, osobito za samohrane majke. Po učestalosti navođenja u podzorku jednoroditeljskih obitelji slijede ih braća i sestre.

Roditeljima iz dvoroditeljskih obitelji najčešći izvori ohrabrenja i razumijevanja u podjednakoj su mjeri prijatelji i vlastiti roditelji. Nakon njih, najviše emocionalne podrške primili su od braćne partnerice i partnera te sestara i braće.

Tablica 4.

Udio roditelja iz dvoroditeljskih i jednoroditeljskih obitelji koji navode pojedine izvore emocionalne i moralne podrške

Izvori emocionalne podrške	Jednoroditeljske obitelji				Dvoroditeljske obitelji		
	Nevjenčane majke (%)	Razvedene majke (%)	Razvedeni očevi (%)	Ukupno (%)	Majke (%)	Očevi (%)	Ukupno (%)
Vlastiti roditelji	52,6	40,8	33,3	42,9	34,6	28,9	33,3
Braća i/ili sestre	25,6	22,3	12,1	22,1	17,9	15,7	17,4
Šira obitelj	7,7	7,3	3,0	6,9	8,0	1,2	6,5
Drugi roditelj	0,0	0,5	0,0	0,3	19,3	20,5	19,5
Roditelji (bivšeg) partnera	0,0	1,0	0,0	0,6	6,0	4,8	5,7
Prijatelji, poznanici	61,5	60,7	54,5	60,3	37,2	25,3	34,6

Učestalost navođenja pojedinih izvora emocionalne podrške ponovno se prilično razlikuje s obzirom na strukturu obitelji u kojoj roditelj živi. U skladu s očekivanjem, značajno više očeva iz dvoroditeljskih obitelji prima emocionalnu podršku od majke djeteta tj. partnerice nego samohranih očeva ($\chi^2=7,92$; $p<0,01$). S druge strane, samohrani očevi češće su primili emocionalnu podršku prijatelja i poznanika nego očevi u dvoroditeljskim obiteljima ($\chi^2=9,05$; $p<0,01$). Izvori emocionalne podrške majkama također se razlikuju s obzirom na strukturu obitelji. I ovdje je utvrđeno da samohrane majke, u odnosu na majke u braku, rjeđe primaju emocionalnu podršku od djetetovog oca ($\chi^2=57,66$; $p<0,001$) i njegovih roditelja ($\chi^2=12,32$; $p<0,001$). Nasuprot tome, više samohranih majki, u odnosu na majke u braku, navelo je prijatelje i poznanike ($\chi^2=38,87$; $p<0,001$), vlastite roditelje ($\chi^2=5,49$; $p<0,01$), djecu ($\chi^2=6,99$; $p<0,01$), susjede ($\chi^2=5,18$; $p<0,05$) i ostale osobe ($\chi^2=7,01$; $p<0,01$) kao izvore emocionalne pomoći.

Tko je, dakle, u neformalnoj socijalnoj mreži izvor podrške roditeljima u obnašanju njihove roditeljske uloge? Ukupno uzevši, ispitanim su roditeljima vlastiti roditelji najvažniji izvor svih oblika podrške, osim emocionalne podrške, gdje je nešto

značajnija uloga prijatelja. Između 42% i 59% roditelja iz jednoroditeljskih obitelji te 33% i 46% roditelja iz dvoroditeljskih obitelji navodi da su im njihovi roditelji pružili neki od ispitivanih oblika podrške. Ovdje treba imati u vidu i podatak da su vlastiti roditelji ujedno članovi kućanstva kod 36% jednoroditeljskih i 16% dvoroditeljskih obitelji, što može pogodovati tome da se više oslanjaju na njih. Vlastiti roditelji određeni su kao daleko najznačajniji izvor podrške roditeljima i temeljem nalaza istraživanja u drugim europskim zemljama: Portugalu, Francuskoj, Belgiji, Švicarskoj i Velikoj Britaniji (Wall i sur., 2001.). Po učestalosti pružanja podrške, vlastite roditelje (a u dvoroditeljskim obiteljima i roditelje partnera/ice) slijede braća i sestre, dok je uloga ostalih članova šire obitelji manje značajna. Među nerodbinskim vezama, najveću podršku roditeljima pružali su prijatelji. Susjedi i kolege na poslu pokazali su se donekle značajnima u pružanju praktične i emocionalne podrške. Kada se govori o nekim oblicima nerodbinskih veza, treba uzeti u obzir da uzorak uključuje roditelje koji žive u četiri najveća hrvatska grada. Naime, socijalne veze u susjedstvu te kumstva nisu toliko izraženi u urbanoj sredini, no moguće je da bi u ruralnoj sredini rezultati bili nešto drukčiji.

Iz rezultata usporedbi jednoroditeljskih i dvoroditeljskih obitelji može se zaključiti da na strukturu aktivne mreže neformalne socijalne podrške roditelju snažno utječe činjenica podiže li roditelj djecu sam ili uz bračnog partnera. Samohranost općenito povećava vjerojatnost primanja više podrške iz različitih izvora, osim podrške drugog roditelja i njegovih roditelja, koju u velikoj mjeri primaju roditelji iz dvoroditeljskih obitelji. Izgleda da u slučaju rastave braka ili rođenja djeteta izvan braka društvena norma o obvezi pomaganja roditelju s kojim žive unuci nije tako jasno izražena kao norma koja zahtijeva pružanje pomoći između roditelja i njihove odrasle djece. Utvrđeno slabljenje veza s drugim roditeljem i njegovom obitelji i jačanje veza samohranih roditelja s neformalnom socijalnom mrežom, ponajprije vlastite obitelji i prijatelja, pronađeno je i u istraživanjima podrške jednoroditeljskim i dvoroditeljskim obiteljima u SAD-u i Finskoj (Simons i sur., 1996.; Leitonon i sur., 2004.). Što se tiče relativnog značaja podrške iz različitih izvora za roditeljsko ponašanje, istraživanja su pokazala da podrška partnera ima veći neposredan i posredan utjecaj na roditeljsko ponašanje, dok podrška prijatelja, rodbine i susjeda utječe na roditeljsko ponašanje uglavnom posredno, tako što djeluje na emocionalnu dobrobit roditelja (Simons i Johnson, 1996.).

Odgovori na pitanje o tome tko je roditeljima pružio najviše podrške poslužili su i za analizu raznovrsnosti, odnosno veličine aktivne mreže socijalne podrške. Roditelji u prosjeku navode po jedan izvor iz kojeg dobivaju određeni oblik podrške. Svaki peti roditelj ne navodi niti jedan izvor praktične ili emocionalne podrške. Za ovakvu karakterističnu polarizaciju neformalne mreže podrške obiteljima Kellehals i Burton-Jeangros (1995., prema Wall i sur., 2001.) ističu da ima prednosti kad su bliski srodnici spremni i/ili u mogućnosti

pomoći. Međutim, to što je čini mali broj osoba može predstavljati i nedostatak mreže podrške, jer podrška može izostati uslijed obiteljskih sukoba, zemljopisne udaljenosti, nedostatka resursa ili smrti. Prema tome, veći broj različitih izvora podrške važan je jer daje veću socijalnu sigurnost. Dakako, potreba za većim brojem različitih izvora pomoći odgovara i razini ugroženosti obitelji u zadovoljavanju svojih potreba.

Kako bismo provjerili utječe li struktura obitelji na veličinu aktivne mreže socijalne podrške, majke i očevi iz različitih tipova obitelji uspoređeni su s obzirom na broj različitih izvora podrške koje su naveli. Pri tom je kontroliran utjecaj broja djece i razine roditeljeve naobrazbe, budući je utvrđeno da se poduzorcima jednoroditeljskih i dvoroditeljskih obitelji razlikuju s obzirom na ove varijable kod kojih se može očekivati povezanost sa socijalnom podrškom. Jednosmjerna analiza kovarijance pokazala je da samohrane majke u prosjeku ($M=1,3$) navode značajno više izvora financijske pomoći ($F_{(3,583)}=20,31$; $p<0,001$) od majki u braku ($M=1,0$) što se može povezati s njihovom slabijom financijskom situacijom. Kod samohranih majki ($M=1,2$) veći je i prosječan broj izvora materijalnih darova ($F_{(3,583)}=3,86$; $p<0,05$) nego kod majki u braku ($M=1,1$). Samohrane majke ($M=1,4$), u odnosu na majke u braku ($M=1,2$), navodile su i više različitih izvora praktične podrške ($F_{(3,583)}=7,37$; $p<0,01$). Slični su i rezultati za broj izvora emocionalne i moralne podrške. Prosječan broj različitih osoba s kojima su o svojim problemima razgovarale i od kojih su primile savjet ili razumijevanje samohrane majke ($M=1,6$) značajno je viši ($F_{(3,583)}=9,41$; $p<0,01$) od prosječnog broja izvora ovog oblika podrške kod majki iz dvoroditeljskih obitelji ($M=1,4$). Prema tome, može se zaključiti da se kod majki, uz izvore socijalne podrške, i veličina mreže neformalne podrške razlikuje s obzirom na strukturu obitelji. Valja napomenuti da,

iako statistički značajne, utvrđene razlike u prosječnom broju izvora podrške majkama iz jednoroditeljskih i dvoroditeljskih obitelji nisu velike.

Usporedbom veličine i raznovrsnosti aktivne neformalne mreže podrške očevima u jednoroditeljskim i dvoroditeljskim obiteljima značajne razlike utvrđene su za materijalnu i praktičnu pomoć. Prosječni broj izvora materijalnih darova niži je ($F_{(3,115)}=5,14$; $p<0,05$) kod samohranih ($M=0,7$) nego kod očeva u braku ($M=1,1$). Samohrani očevi ($M=0,9$), u odnosu na očeve u braku ($M=1,3$), navode i manje različitih izvora praktične podrške ($F_{(3,115)}=7,18$; $p<0,01$). Razlike u prosječnom broju izvora financijske i emocionalne podrške koje navode očevi iz ove dvije vrste obitelji nisu utvrđene.

Zasebno su analizirane i razlike između spolova u izvorima i veličini aktivne mreže socijalne podrške roditeljima. Iako se u tablicama 1.-4. može vidjeti da se udio samohranih majki i samohranih očeva koji navode da primaju podršku iz pojedinih izvora donekle razlikuje, rezultati hi-kvadrat testa pokazali su da su razinu statističke značajnosti dosegle tek razlike u materijalnoj pomoći vlastitih roditelja ($\chi^2=3,40$; $p<0,05$) i prijatelja ($\chi^2=3,34$; $p<0,05$). Iz ovih izvora materijalne darove primilo je više samohranih majki nego očeva. Dobivene razlike sukladne su nalazu da rastavljeni samohrani očevi, u odnosu na rastavljene samohrane majke, primaju manje pomoći od vlastite obitelji i prijatelja (Cohen i Sava-

ya, 2000.), ali samo za jednu vrstu podrške. Neutvrđivanje značajnih razlika u udjelu samohranih majki i očeva koji izvještavaju o primanju emocionalne, praktične i financijske podrške iz pojedinih izvora upućuje na to da utjecaj spolnih stereotipa u reakcijama okoline na samohrane roditelje nije toliko izražen. Moglo bi se reći da podrška koju primaju samohrani očevi iz pojedinih izvora više odražava tradicionalno žensku ulogu primarnog skrbnika za dijete u kojoj se ovi očevi nalaze nego li njihovu spolno tipičnu nespremnost na traženje i primanje podrške na koju upućuju neka istraživanja (Addis i Mahalik, 2003.).

S druge strane, spolne razlike u učestalosti kojom su pojedini izvori podrške pružali pojedine oblike socijalne podrške majkama i očevima iz dvoroditeljskih obitelji više su u skladu sa spolnim stereotipima. Tako su očevi značajno češće nego majke primali novčanu pomoć od kumova ($\chi^2=623$; $p<0,05$). S druge strane, majke su značajno češće primale emocionalnu podršku kolegica i kolega ($\chi^2=5,51$; $p<0,05$), prijateljica i prijatelja ($\chi^2=4,08$; $p<0,05$) te šire obitelji ($\chi^2=4,9$; $p<0,05$). Također je zanimljivo da majke značajno češće od očeva navode kako su primile praktičnu pomoć bračnog partnera ($\chi^2=6,05$; $p<0,05$), što može odražavati rodne razlike u doživljaju odgovornosti za poslove vezane uz dom i roditeljstvo odnosno u menadžmentu obiteljskog rada (prema Topolčić, 2001.). Rodne razlike više se iskazuju u ukupnom broju različitih izvora pojedine vrste podrške (tablica 5.).

Tablica 5.

Veličina aktivne mreže podrške: prosječan broj različitih izvora podrške te značajnost razlika između majki i očeva

Prosječan broj različitih izvora:	Jednoroditeljske obitelji				Dvoroditeljske obitelji			
	Majke M	Očevi M	F	p	Majke M	Očevi M	F	p
financijske podrške	1,3	1,0	4,53	,034	1,0	1,2	3,30	,070
materijalne podrške	1,2	0,7	10,05	,002	1,1	1,1	0,06	n.z.
praktične podrške	1,4	0,9	10,05	,002	1,2	1,3	0,32	n.z.
emocionalne podrške	1,6	1,3	3,38	,049	1,4	1,0	8,34	,004

Jednosmjerna analiza kovarijance, uz kontrolu obrazovanja roditelja i broja djece, pokazala je da samohrani očevi u prosjeku navode značajno manji ukupan broj različitih izvora financijske, materijalne, praktične i emocionalne podrške od samohranih majki. I druga su istraživanja pokazala da muškarci imaju manje različitih izvora podrške od žena (Dunkel-Schetter i sur., 1987., prema Cohen i Savaya, 2000.). Objašnjenja ovog rezultata mogu se tražiti u neusklađenosti traženja pomoći s maskulinim identitetom (prema Addis i Mahalik, 2003.), ali i u razlikama u samoj procjeni potrebe za podrškom. Dodatne provjere pokazale su da obitelji samohranih očeva imaju nešto bolju materijalnu situaciju od samohranih majki ($F_{(2,317)}=3,91$; $p<0,05$) tako da je moguće da im je stvarno potrebno manje financijske i materijalne te praktične pomoći, budući da takve usluge lakše mogu platiti.

Kod dvoroditeljskih obitelji, majke i očevi razlikuju se značajno samo u prosječnom broju različitih izvora emocionalne podrške, koji je veći kod majki. Iako samo za jednu vrstu podrške, ovi su rezultati u skladu s nalazima iz literature o odnosu izvora podrške i spola primatelja. Prema njima, muškarcima u braku glavni su izvor podrške braćne partnerice (McLloyd, 1990., prema Leinonen i sur., 2003.) dok udate žene više koriste različite izvore podrške (Greenberger i O'Neil, 1993. prema Leinonen i sur., 2003.).

Pomoć formalnog sustava podrške obiteljima

Reakcije formalnog sustava podrške obiteljima na potrebe proizašle iz obavljanja roditeljske funkcije ispitane su pomoću popisa glavnih postojećih oblika državne pomoći obiteljima s djecom u novcu i usluga. Roditelji su odgovarali primaju li, odnosno jesu li ga primali u prošlosti, svaki od navedenih oblika pomoći. Odgovori ro-

ditelja iz jednoroditeljskih i dvoroditeljskih obitelji te rezultati njihove usporedbe prikazani su u tablici 6.

U okviru ispitivanih vrsta pomoći, najveći broj roditelja koristi ili je koristio dječji doplatak. Prema važećim kriterijima (Zakon o doplatku za djecu, N.N., 94/2001.), radi se o povlastici na koju ima pravo roditelj kojem ukupni dohodak ostvaren u prethodnoj godini po članu kućanstva mjesečno ne prelazi 40% proračunske osnovice i koji živi u kućanstvu s djetetom. Budući da uzorak sačinjavaju "prosječne urbane obitelji", nalaz da doplatak za djecu koristi ili je koristilo tri četvrtine jednoroditeljskih i više od polovine dvoroditeljskih obitelji upućuje na težak materijalni položaj mnogih obitelji s djecom.

Kao što se vidi u tablici 6. značajno više samohranih roditelja koristilo je osam od 11 ispitivanih oblika pomoći. Dobivene rezultate treba prije svega pripisati slabijem socioekonomskom statusu jednoroditeljskih obitelji. U skladu s time je i podatak da je naknada za produženi porođni dopust jedini oblik pomoći koji u većoj mjeri koriste roditelji iz dvoroditeljskih obitelji. Značajne razlike između samohranih roditelja i roditelja iz dvoroditeljskih obitelji nisu utvrđene jedino u učestalosti korištenja besplatnog produženog boravka u školi i besplatnih školskih udžbenika, što može otvarati pitanje kriterija dodjele ovih povlastica.

Osim razlika u primljenoj pomoći s obzirom na obiteljsku strukturu, u jednoroditeljskim obiteljima utvrđene su i razlike s obzirom na spol primatelja pojedinih oblika državne pomoći. Samohrane majke su, u odnosu na samohrane očeve, češće primale dječji doplatak ($\chi^2=13,16$; $p<0,001$) i češće plaćale smanjenu cijenu vrtića ($\chi^2=4,79$; $p<0,05$). I ovdje su navedene razlike vjerojatno ponajprije posljedica razlika u materijalnoj situaciji roditelja. Naime, u obiteljima samohranih majki ukupni mjesečni

Tablica 6.

Udio roditelja koji su primali ili primaju određeni oblik pomoći

Oblici pomoći	Jednoroditeljske obitelji (%)	Dvoroditeljske obitelji (%)	χ^2	p
Dječji doplatak	74,8	53,1	37,73	,000
Jednokratna novčana socijalna pomoć	22,7	5,5	44,87	,000
Naknada za produženi porodni dopust (od 6. do 12. mjeseca djeteta)	37,5	49,2	8,41	,004
Prednost pri upisu u jaslice/vrtić	21,8	8,6	25,85	,000
Niža cijena jaslica/vrtića	34,4	12,8	48,75	,000
Besplatni produženi boravak u školi	3,2	2,1	,96	,326
Besplatne knjige	17,4	15,6	,52	,470
Besplatni topli obrok za dijete u školi	12,3	4,9	13,30	,000
Savjetodavna pomoć u odgoju djece	12,9	6,0	10,23	,001
Pomoć u hrani, odjeći, stvarima	11,0	6,8	4,11	,043
Pravni savjeti i informacije	19,9	7,3	24,86	,000

prihod po članu obitelji značajno je niži od ukupnog mjesečnog prihoda po članu obitelji samohranih očeva ($F_{(2,317)}=4,39$; $p<0,05$). Samohrane su majke također lošijim procijenile materijalne prilike svoje obitelji od samohranih očeva ($F_{(2,317)}=3,91$; $p<0,05$).

Roditelji su odgovarali i na pitanje o tome koja tri oblika pomoći, između 11 predloženih, su im najpotrebnija u njihovoj aktualnoj situaciji. Među tri najpotrebnija oblika pomoći roditelji iz oba tipa obitelji najčešće su navodili dječji doplatak, besplatne školske udžbenike, pravne savjete i

informacije, savjetodavnu pomoć u odgoju, a samohrani roditelji uz to i jednokratnu novčanu socijalnu pomoć. Ovi podaci, kao i podaci o pomoći koju roditelji primaju, poslužili su u razmatranju razine zadovoljenosti potreba za navedenim vrstama pomoći (tablica 7.).

Podaci u tablici 7. ukazuju na nezadovoljene potrebe za pomoći formalnog sustava podrške u jednoroditeljskim, ali i dvoroditeljskim obiteljima. Iako i za dječji doplatk nešto više roditelja iz obje vrste obitelji navodi da im je potreban nego što ih navo-

Tablica 7.

Nezadovoljene potrebe za pomoći formalnog sustava podrške: udio roditelja koji pojedini oblik pomoći smatraju najpotrebnijim u odnosu na udio roditelja koji takvu pomoć primaju

Oblici pomoći	Jednoroditeljske obitelji (%)		Dvoroditeljske obitelji (%)	
	Treba pomoć	Prima pomoć	Treba pomoć	Prima pomoć
Dječji doplatak	61,5	51,1	39,9	27,3
Besplatni školski udžbenici	40,1	3,8	32,1	2,9
Pravni savjeti i informacije	28,1	7,6	21,0	1,6
Savjetodavna pomoć u odgoju djece	23,6	6,3	20,4	2,1
Jednokratna novčana socijalna pomoć	22,4	6,9	5,5	1,3

di da ga primaju, raskorak između udjela roditelja kojima je određen oblik pomoći potreban i udjela roditelja koji ga primaju izraženiji je za ostale oblike pomoći. Tako besplatne školske udžbenike među tri najpotrebnija oblika pomoći svrstava deset puta više roditelja iz obje vrste obitelji nego što ih dobiva. Jednokratnu novčanu socijalnu pomoć najpotrebnijom smatra približno tri puta više jednoroditeljskih i četiri puta više dvoroditeljskih obitelji nego što ih takav oblik pomoći stvarno i prima. Socijalne usluge u vidu pravnih savjeta i savjeta o odgoju djeteta treba oko četiri puta više samohranih roditelja, a čak deset puta više roditelja u braku nego što ih prima. Pod vidom ovih rezultata zanimljivo je ponovno se osvrnuti na objašnjenje razlika u primljenoj formalnoj podršci (tablica 6.). Moguće je, naime, da značajno veći udio jednoroditeljskih od dvoroditeljskih obitelji koje su koristile usluge savjetovanja o odgoju djece te pravne informacije ne odražava (samo) veću potrebu za takvim oblicima pomoći kod jednoroditeljskih obitelji, već i veću spremnost da potraže stručnu pomoć i/ili mogućnost da joj pristupe.

Analogno socijalno-bihevioralnom modelu korištenja usluga zdravstvene skrbi

(Andersen, 1995. prema Cairney i sur., 2004.) može se očekivati da postoji više odrednica korištenja sustava formalne podrške obiteljima. Potreba za pomoći u ispunjavanju zahtjeva roditeljske uloge, odnosno nemogućnost roditelja da sam ili uz pomoć neformalne mreže podrške zadovolji potrebe obitelji, iako vjerojatno najsnažniji, nije i jedini prediktor traženja, a pogotovo ne primanja pomoći formalnog sustava podrške obiteljima. Osim percipirane potrebe, na spremnost traženja (stručne) pomoći mogu djelovati i drugi činitelji, poput obrazovanja, spola, uvjerenja i stavova prema traženju pomoći, socijalno-psiholoških resursa i iskustva osobe, kao i socijalni i strukturalni činitelji koji omogućuju ili olakšavaju pristup formalnoj podršci.

Razlozi neprimanja pomoći razmotreni su u istraživanju pomoću pitanja: "Ako neke vrste pomoći niste primali premda ste na njih imali pravo, koji su razlozi za to?" Odgovori su prikazani u tablici 8.

Roditelji iz jednoroditeljskih obitelji značajno se razlikuju prema navedenim razlozima neprimanja pomoći od roditelja iz dvoroditeljskih obitelji ($\chi^2=67,95$; $p<0,001$). Glavni razlog neprimanja pomoći koji navodi gotovo polovina majki i očeva u

Tablica 8.

Razlozi neprimanja pomoći u odnosu na obiteljsku strukturu

Razlozi neprimanja pomoći	Jednoroditeljske obitelji				Dvoroditeljske obitelji		
	Nevjenčane majke (%)	Razvedene majke (%)	Razvedeni očevi (%)	Ukupno (%)	Majke (%)	Očevi (%)	Ukupno (%)
Nisam trebao/la pomoć	19,2	18,4	27,3	19,6	43,2	44,6	43,5
Nisam želio/željela pomoć, pokušao/la sam se nekako snaći sam/a	21,8	24,3	18,2	23,0	20,6	14,5	19,3
Nisam znao/la kome se obratiti za pomoć	21,8	22,3	24,2	22,4	9,3	12,0	9,9
Zatražio/la sam pomoć, ali je još uvijek nisam dobio/la	16,7	16,0	3,0	14,8	5,3	3,6	4,9
Nešto drugo	9,0	5,8	0,0	6,0	2,6	9,6	3,9
Bez odgovora	11,5	13,1	7,3	14,2	18,9	15,7	18,5

braku je taj da im pomoć nije bila potrebna, dok to isto navodi tek svaka peta samohrana majka i svaki četvrti samohrani otac. Kao što je već rečeno, roditelji iz jednoroditeljskih obitelji razlikuju se međusobno po životnom standardu, raspoloživoj podršci okoline, uključenosti drugog roditelja u skrb o djetetu te nisu nužno svi ugroženi u zadovoljavanju potreba svoje obitelji. Međutim, ipak 66% samohranih i 34% roditelja iz dvoroditeljskih obitelji navodi da pomoć nisu primili iz nekog drugog razloga, a ne zato jer je nisu trebali.

Europski odbor za socijalnu koheziju Vijeća Europe upozorava na prepreke pristupu socijalnim pravima koje uključuju i prepreke psihološke i socio-kulturne prirode na strani davatelja i na strani korisnika te nedostatnu informiranost o pravima (Daly, 2002.). Upravo se na njih odnose razlozi neprimanja pomoći utvrđeni u našem istraživanju. Za sustav formalne podrške važno je razumjeti uzroke zbog kojih roditelji koji trebaju pomoć ne žele tražiti pomoć države i nastoje se snaći sami (19% oženjenih i 23% samohranih roditelja). U istraživanju društvenog položaja jednoroditeljskih i dvoroditeljskih obitelji u Hrvatskoj prikupljeni su kvalitativni podaci koji pokazuju kako nerazumijevanje i stigmatiziranje od strane društvene okoline (uključujući i djelatnike sustava formalne podrške) smanjuje spremnost za korištenje socijalnih usluga i prava. Jednako djeluju i psihološke prepreke na strani korisnika koje se mogu ilustrirati izjavama poput ovih: "Svaki put kad tražim nešto od društva – dječji doplatak i slično – zbog toga što sam samohrani roditelj, osjećam se neugodno", "Nisam išao plakati i kukati, postoji nešto što se zove ljudsko dostojanstvo" ili "Ja neću socijalu, hoću ako mi nešto pripada po zakonu" (Raboteg-Šarić i sur., 2003.). Na dostupnost socijalnih prava ukazuje i podatak da 22 do 24 % samohranih roditelja navodi kako nije znalo kome se obratiti za pomoć. Ovo je u skladu s već navedenim

podatkom (tablica 7.) da roditelji iz obje vrste obitelji pravne savjete i informacije o pravima rangiraju kao treću najpotrebniju vrstu pomoći njihovim obiteljima. I na kraju, značajan je udio samohranih majki (16-17%) koje su pomoć zatražile, ali je (još) nisu dobile. Osim nedostatnih resursa davatelja, moguće je da su uzrok tome i stavovi onih koji pružaju ili odobravaju pomoć prema pojedinim podskupinama samohranih roditelja. Song (1996.) ističe da se, s obzirom na način na koji su postali samohrani, neki roditelji percipiraju više "zaslužnima" za pomoć, a drugi manje.

Provjere razlika između očeva i majki s obzirom na navedene razloge neprimanja pomoći nisu ukazale na razloge koji bi bili prisutniji kod pojedinog spola kako u jednoroditeljskim ($\chi^2=5,19$; $p=,158$), tako i u dvoroditeljskim obiteljima ($\chi^2=2,12$; $p=,548$).

Zadovoljstvo roditelja neformalnom i formalnom podrškom obiteljima

Socijalnu podršku predstavljaju socijalni odnosi koji pružaju (ili mogu pružiti) sadržaje koji su od vrijednosti onome tko ih prima. Na ljestvicama od pet stupnjeva roditelji su izražavali zadovoljstvo podrškom primljenom iz svoje socijalne mreže i društvenih institucija. Odgovori su sažeto prikazani u tablici 9.

Podaci u tablici 9. otkrivaju doživljaj roditelja da odgovarajuće razumijevanje i podršku imaju samo u najužem krugu vlastite obitelji i prijatelja te donekle i kolega/ica na poslu. Izuzetak predstavlja odnos s drugim roditeljem i njegovom obitelji gdje su procjene zadovoljstva samohranih roditelja u drugom ekstremu. To je u skladu s prethodno navedenim podacima o relativno maloj socijalnoj podršci koju su samohrani roditelji primili iz ovih izvora, kao i s rezultatima drugih istraživanja zadovoljstva samohranih roditelja podrškom neformalne i formalne mreže (Bretherton i sur. 1996.; Simons i Johnson, 1996.).

Tablica 9.

Zadovoljstvo roditelja količinom razumijevanja i podrške iz različitih izvora

Izvori podrške	Jednoroditeljske obitelji (%)		Dvoroditeljske obitelji (%)	
	Nezadovoljan ili jako nezadovoljan	Zadovoljan ili jako zadovoljan	Nezadovoljan ili jako nezadovoljan	Zadovoljan ili jako zadovoljan
Drugi roditelj	72,6	7,3	6,1	81,5
Dijete/djeca	3,2	82,0	0,5	82,0
Vlastita obitelj	8,8	74,1	3,6	81,5
Obitelj partnera/ice	61,5	13,6	12,0	53,6
Prijatelji	7,9	73,8	2,6	68,5
Kolege na poslu	9,5	40,1	5,7	39,6
Stručnjaci u vrtiću i školi	27,4	30,9	20,6	24,7
Stručnjaci iz centara za socijalnu skrb	41,6	16,1	24,0	6,5
Crkva	26,8	20,5	17,2	25,5
Nevladine udruge	43,5	8,5	31,5	3,9
Predstavnici vlasti RH, političari	67,2	0,9	53,1	1,3

U odnosima sa službama i institucijama društvenog sustava podrške obitelji-ma značajan udio roditelja ne doživljava razumijevanje i podršku. Pritom ovdje posebno zabrinjava izraženo nezadovoljstvo podrškom centara za socijalnu skrb. Moguće je da je ono dijelom posljedica neodgovarajuće stručnosti ili zalaganja, no poznati su i brojni razlozi neprimanja pomoći od centra za socijalnu skrb koji su izvan kontrole samih stručnjaka. To se prije svega odnosi na opterećenost centara brojem korisnika i funkcija, loše radne uvjete, nedostatak supervizije i stručnog usavršavanja te slabu ekipiranost potrebnim stručnjacima što smanjuje kvalitetu usluga korisnicima. I konačno, izrazito nezadovoljstvo razumijevanjem i podrškom od strane predstavnika vlasti Republike Hrvatske koje izražavaju roditelji iz obje vrste obitelji ukazuje na nepovjerenje prema ovom izvoru podrške koje je vjerojatno povezano s općim nezadovoljstvom postojećim ekonomskim i društvenim statusom roditelja.

Kako bismo procijenili postoji li kod procjena zadovoljstva podrškom neformal-

ne i formalne mreže tendencija k generalnom faktoru zadovoljstva podrškom ili se radi o neovisnoj procjeni različitih tipova socijalnih odnosa, proveli smo faktorsku analizu rezultata na Ljestvici zadovoljstva podrškom neformalne i formalne mreže podrške obiteljima. Analiza glavnih komponenti uz Varimax rotaciju rezultirala je s tri glavne komponente, koje su objašnjavale 55,7% ukupne varijance (23,5% prva, 16,9% druga, a 15,3% treća komponenta). Prvi faktor nazvan je Zadovoljstvo sustavom formalne podrške obiteljima, a definiralo ga je pet čestica koje su se odnosile na podršku stručnjaka odgojno-obrazovnih institucija, centara za socijalnu skrb, nevladinih udruga, crkve i predstavnika vlasti. Drugi faktor nazvan je Zadovoljstvo podrškom bliskih osoba, a definirale su ga četiri čestice koje su se odnosile na podršku prijatelja, kolega na poslu, vlastite primarne obitelji i djeteta/djece. Treći faktor, Zadovoljstvo podrškom drugog roditelja i njegove/njezine obitelji, definirale su dvije čestice koje su se odnosile na podršku drugog (biološkog) roditelja djeteta te njegovu ili njezinu primarnu obitelj. Cronbachov

alfa koeficijent pouzdanosti iznosio je za prvu faktorsku subskalau 0,77, za drugu 0,60 te za treću faktorsku subskalau 0,77.

Rezultati jednosmjernih analiza kovarijance uz kontrolu utjecaja broja djece i razine naobrazbe (tablica 10.) pokazuju da su samohrani roditelji, u odnosu na roditelje iz dvoroditeljskih obitelji, bitno manje zadovoljni podrškom koju primaju u okviru sustava formalne podrške obiteljima, kao i podrškom drugog biološkog roditelja djeteta i njegove ili njezine obitelji.

jednako su zadovoljni i s podrškom drugog roditelja i njegove obitelji. Za razliku od njih, samohrani roditelji zadovoljstvo podrškom drugog roditelja i njegove obitelji u prosjeku procjenjuju skalnom vrijednošću odgovora 'nezadovoljan/na'. "Službenu" podršku roditelji u dvoroditeljskim obiteljima u prosjeku procjenjuju neutralnom, a samohrani nezadovoljavajućom ocjenom. Ova je razlika vjerojatno posljedica većeg nesrazmjera u potrebnoj/očekivanoj i primljenoj pomoći formalnog sustava podrške

Tablica 10.

Prosječne procjene roditelja iz jednoroditeljskih i dvoroditeljskih obitelji zadovoljstva podrškom neformalne i formalne mreže i rezultati analize varijance

Zadovoljstvo podrškom neformalne i formalne mreže	Jednoroditeljske obitelji	Dvoroditeljske obitelji	F	P
	M	M		
Zadovoljstvo sustavom formalne podrške obiteljima	2,38	2,62	11,02	,001
Zadovoljstvo podrškom bliskih osoba	3,92	3,90	0,12	,734
Zadovoljstvo podrškom drugog roditelja i njegove/njezine obitelji	1,84	3,81	748,01	,000

Utjecaj spola primatelja na zadovoljstvo podrškom, uz kontrolu broja djece i naobrazbe roditelja, utvrđen je jedino u uzorku dvoroditeljskih obitelji, gdje se pokazalo da su majke nezadovoljnije od očeva podrškom partnera i njegove obitelji ($F_{(3,362)}=21,66$; $p<0,001$). Između samohranih očeva i majki nisu utvrđene bitne razlike niti na jednoj subskali Ljestvice zadovoljstva podrškom neformalne i formalne mreže podrške obiteljima.

Vrijednosti aritmetičkih sredina u tablici 10. pokazuju da su roditelji iz obje vrste obitelji najzadovoljniji podrškom koju doživljavaju u odnosima s bliskim osobama, tj. s članovima obitelji i prijateljima. U ovom slučaju prosječna vrijednost odgovara skalnoj vrijednosti uz odgovor 'zadovoljan/na'. Roditelji iz dvoroditeljskih obitelji

obiteljima kod jednoroditeljskih obitelji kao i njihovim češćim neugodnim iskustvima u dodiru s ovim sustavom. Osim toga, poznato je da su ljudi zadovoljniji odnosima u kojima podršku, osim što primaju, sami i pružaju (Pierce i sur., 1996.). Socijalne interakcije s članovima obitelji i prijateljima uglavnom podrazumijevaju razmjenu, za razliku od podrške formalnog sustava gdje su granice uloga primatelja i davatelja vrlo jasne.

ZAKLJUČAK

Rezultati ovog istraživanja doprinose upoznavanju odgovora uže i šire društvene zajednice na potrebe obitelji te doživljaja roditelja u odnosu na podršku koju primaju iz svoje uže i šire društvene okoline. Iako oslanjanje samo na percepciju primatelja

te relativno mali broj samohranih očeva u uzorku donekle umanjuju mogućnost njihove generalizacije, dobiveni rezultati ukazuju na važnost strukture obitelji i spola roditelja za podršku koju primaju u obavljanju svoje roditeljske zadaće, te mogu poslužiti u planiranju obiteljske politike kao i budućih istraživanja.

Općenito su utvrđene razlike u primanju podrške iz neformalnog i formalnog sustava s obzirom na strukturu obitelji. Roditelji iz jednoroditeljskih obitelji u pravilu primaju više neformalne podrške od roditelja iz dvoroditeljskih obitelji, osim od strane drugog biološkog roditelja i njegovih roditelja. Ipak, i među jednoroditeljskim i dvoroditeljskim obiteljima postoji dio onih neuključenih koji nemaju pristupa socijalnoj podršci i u kojima je ugrožena dobrobit i roditelja i djece. Njima su potrebne intervencije usmjerene na poboljšanje postojećih socijalnih veza, a zatim i dodavanje novih izvora podrške u mrežu. Strana iskustva pokazuju da pri razvijanju programa za širenje mreže socijalne podrške obiteljima prednost treba dati programima u kojima se koristi neki zajednički interes ili aktivnost u zajednici, umjesto izravnog usmjeravanja na smanjivanje socijalne izolacije (Cutrona, 2000.).

Rezultati istraživanja također su pokazali da je spol roditelja manje povezan s primanjem pomoći iz formalnog sustava podrške obiteljima kao i sa zadovoljstvom primljenom formalnom i neformalnom podrškom. Međutim, je li roditelj žena ili muškarac prilično utječe na različita obilježja podrške koju u obavljanju roditeljske uloge prima iz svoje neformalne socijalne mreže. Tako se pokazalo da su, u odnosu na očeve, neformalne mreže podrške majki veće i raznovrsnije što vjerojatno nije samo posljedica izraženosti potrebe već i socijalno-kulturalnih činitelja koji uz muškost i ženskost vežu određena očekivanja o traženju pomoći. Također je

utvrđeno da su rodne razlike u učestalosti kojom pojedini izvori pružaju roditeljima različite vrste podrške manje u jednoroditeljskim nego u dvoroditeljskim obiteljima. Čini se da samohrani roditelji izazivaju reakcije okoline koje manje slijede stereotipe tradicionalnih spolnih uloga od očeva i majki iz dvoroditeljskih obitelji. Poznavanje ovih sličnosti i razlika između očeva i majki u primanju podrške iz okoline omogućava bolje planiranje mjera društvene podrške roditeljima i provedba psihosocijalnih intervencija koje su primjerene specifičnostima spola.

Utvrđeno je da samohrani roditelji, u skladu sa svojom slabijom financijskom situacijom, koriste češće od roditelja iz dvoroditeljskih obitelji različite oblike pomoći u okviru formalnog sustava podrške obiteljima, ali u odnosima sa službama i institucijama društvenog sustava podrške obiteljima značajan udio roditelja ne doživljava razumijevanje i podršku. Roditelji iz oba tipa obitelji odgovarajuće razumijevanje i podršku doživljavaju samo u najužem krugu vlastite obitelji i prijatelja, a roditelji u braku, za razliku od samohranih roditelja, zadovoljni su i podrškom obitelji supruge ili supruge. Među najpotrebnije oblike pomoći, roditelji iz oba tipa obitelji navode dječji doplati, besplatne udžbenike i pravne savjete i informacije. Znatno veći broj roditelja, ne samo iz jednoroditeljskih, nego i iz dvoroditeljskih obitelji, ukazuje na nezadovoljene potrebe za pomoći obiteljima.

Nacionalna obiteljska politika (Puljiz i Bouillet, 2002.) ponudila je rješenja i mjere za sustavan razvoj društvene podrške obitelji. U njezinoj provedbi, kako pokazuju rezultati ovog istraživanja, potrebno je prevladati niz prepreka kako bi formalni sustav podrške obiteljima zaista jamčio dostupnost socijalnih prava (samohranim) roditeljima i njihovoj djeci. Za rad na tom važnom zadatku uporišta su općenite smjernice temeljem europskih iskustava

(Daly, 2002.), kao i prijedlozi samih korisnika. Uz navedene oblike neformalne i formalne podrške obiteljima, treba stvarati uvjete koji će članovima obitelji omogućiti udovoljavanje sve većim i složenijim zahtjevima koje suvremeno društvo pred njih postavlja i koji će doprinijeti boljem usklađivanju njihovih radnih, roditeljskih i ostalih uloga (Raboteg-Šarić i sur., 2003.). To se ponajprije odnosi na osiguravanje zadovoljavajućih materijalnih uvjeta života,

raznovrsnosti i dostupnosti usluga za djecu, informiranje roditelja o njihovim pravima, dostupnost stručne psihološke pomoći roditeljima i djeci, podupiranje osnivanja i rada udruga samohranih roditelja, senzibiliziranje društva za probleme roditeljstva, promicanje majčinstva i očinstva, kao i ravnopravne podjele neplaćenog rada u obitelji te, općenito, na stvaranje okruženja u društvu koje će biti prijateljski naklonjeno prema obitelji.

LITERATURA

- Addis, M. E., Mahalik, J. R. (2003.) Men, masculinity and contexts of help seeking, *American Psychologist* 58(1):5-14.
- Amato, P. R. (2000.) The consequence of divorce for adults and children, *Journal of Marriage and the Family* 62:1269-1287.
- Arendell, T. (1995.) *Fathers and divorce*. London: Sage.
- Baldock, J., Hadlow, J. (2004.) Managing the family: Productivity, scheduling and the male veto, *Social Policy and Administration* 38(6):706-720.
- Bogensneider, K. (2000.) Has family policy come of age? A decade of the state of U.S. family policy in the 1990s, *Journal of Marriage and the Family* 62:1136-1159.
- Bretherton, I., Walsh, R., Lependorf, M. (1996.) Social support in postdivorce families. in: G. R. Pierce, B. R. Sarason & I. G. Sarason (eds.) *Handbook of social support and the family* (pp. 345-373). New York: Plenum Press.
- Cairney, J., Boyle, M.H., Lipman, E.L., Racine, Y. (2004.) Single mothers and the use of professionals for mental health care reasons, *Social Science & Medicine* 59:2535-2546.
- Cohen, O., Savaya, R. (2000.) Help wanted and help received by Israeli divorced custodial fathers, *Journal of Applied Social Psychology* 30(7):1440-1456.
- Cutrona, C. E. (2000.) Social support principles for strengthening families: Messages from the USA, in: J. Canavan, P. Dolan & J. Pinkerton (eds.) *Family support: Direction from diversity* (pp. 103-122). London: Jessica Kingsley Publishers.
- Daly, M. (ur.) (2002.) *Pristup socijalnim pravima u Europi*. Strasbourg: Vijeće Europe.
- Kullberg, C. (2002.) Gender and social work: Research on gender differences in the treatment of clients in welfare institutions, in: C. Gruber & H. Stevanov (eds.) *Gender in social work: Promoting equality* (pp. 106-115). London: Russel House Publishing.
- Kullberg, C. (2004.) Work and social support: Social workers' assessments of male and female clients' problems and needs, *Affilia Journal of Women and Social Work* 19(2):199-209.
- Leinonen, J. A., Solantaus, T. S., Punamaki, R. L. (2003.) Social support and the quality of parenting under economic pressure and workload in Finland: The role of family structure and parental gender, *Journal of Family Psychology* 17(3):409-418.
- Pećnik, N. (2003.) *Međugeneracijski prijenos zlostavljanja djece*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Pierce, G. R., Sarason, B. R., Sarason, I. G., Joseph, H. J., Henderson, C. A. (1996.) Conceptualizing and assessing social support in the context of the family, in: G. R. Pierce, B. R., Sarason & I. G. Sarason, I.G. (eds.) *Handbook of social support and the family* (pp. 3-23). New York: Plenum Press.
- Puljiz, V., Bouillet D. (ur.) (2003.) *Nacionalna obiteljska politika*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- Puljiz, V., Zrinščak, S. (2002.) Hrvatska obiteljska politika u europskom kontekstu, *Revija za socijalnu politiku* 9(2):117-137.

- Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N., Josipović, V. (2003.) *Jednoroditeljske obitelji: osobni doživljaj i stavovi okoline*. Zagreb: DZZOMM.
- Simons, R. L. & associates (1996.) *Understanding differences between divorced and intact families: Stress, interaction and child outcome*. London: Sage Publications.
- Simons, R. L., Johnson, C. (1996.). The impact of marital and social network support on quality of parenting, in: G. R. Pierce, B. R. Sarason, & I. G. Sarason (eds.) *Handbook of social support and the family* (pp. 269-287). New York: Plenum Press.
- Song, M. (1996.) Changing conceptualizations of lone parenthood in Britain: Lone parents or single mums?, *The European Journal of Women's Studies* 3:377-397.
- Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2002. (2002.). Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Stroebe, W., Jonas, K. (2003.) Zdravstvena psihologija: socijalnopsihologijska perspektiva, u: M. Hewstone i W. Stroebe (ur.) *Socijalna psihologija: europske perspektive*. Jastrebarsko: Naklada Slap, 459-490.
- Tomić-Koludrović, I., Kunac, S. (1999.) *Žene u procjepu modernizacije hrvatskog društva*. Izvješće o provedenom istraživanju: Politički i kulturni aspekti društvenog položaja žena u gradu Zagrebu. Split: Stope nade.
- Topolčić, D. (2001.) Muškarci to ne rade: rodno segregirana podjela rada u obitelji, *Društvena istraživanja* 54-55(4-5):767-789.
- Wall, K., Aboim, S., Cunha, V., Vasconcelos, P. (2001.) Families and informal support networks in Portugal: The reproduction of inequality, *Journal of European Social Policy* 44(3):213-233.

Summary

INFORMAL AND FORMAL SUPPORT TO ONE-PARENT AND TWO-PARENT FAMILIES

Ninoslava Pećnik

*Department of Social Work, Faculty of Law, University of Zagreb,
Zagreb, Croatia*

Zora Raboteg-Šarić

*“Ivo Pilar” Institute of Social Sciences
Zagreb, Croatia*

The paper presents a research, the goals of which were as follows: (1) to examine various features of informal and formal support to families with children, considering the sources, type and perceived quality of the support, and (2) determine whether those features of informal and formal system of help to the parents differ in the view of the family structure and sex of the parents. The sample consisted of 384 parents from two-parent families and 317 parents from one-parent families from the four largest cities in Croatia. The data on the type of support (financial, material, practical and emotional) and the sources of support received by the natural network members, as well as on the received and necessary forms of the state support to families in money or services, were collected. The factor analysis was used to determine the latent dimensions of the parents' satisfaction with the social support. The dimensions were called satisfaction with the system of formal support to families, satisfaction with the support of persons close to them and satisfaction with

the support of the other parent and their family. The results confirmed the connection of the family structure with the receipt of informal and formal support. Single parenthood generally enhances the probability of receiving more support from various sources of the informal network, apart from the support of the other parent and their parents, which is largely received by the parents from two-parent families. Single parents mainly receive more help from the formal system of family support. However, the data show that a large part of needs for formal support remains unsatisfied in both types of families. The results are discussed in the context of obstructions in the realisation of social rights. The determined differences between the sexes show that single fathers tend to retain a gender-wise stereotypical relations towards requesting and receiving help, although in terms of gender they play an atypical role in the provision of care for the children.

Key words: one-parent families, family structure, social support, informal and formal support, gender difference.

22. str. prazna